

Koncepcja
jus post bellum
w prawie
międzynarodowym

Marcin Lech

Koncepcja
jus post bellum
w prawie
międzynarodowym

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2023

Recenzent
prof. dr hab. Jerzy Zajadło

Redakcja, skład i łamanie
Wioletta Kowalska / Violet Design

Projekt okładki i stron tytułowych
Filip Sendal

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-521-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Moim Rodzicom

Spis treści

Wykaz skrótów	15
Wstęp	17

Część I

Konceptualizacja *jus post bellum*

Rozdział 1

Wprowadzenie do koncepcji <i>jus post bellum</i> w prawie międzynarodowym	37
1. Istota budowy podstaw trwałego, stabilnego i zrównoważonego pokoju powojennego według koncepcji <i>jus post bellum</i>	37
1.1. Historyczne znaczenie ewolucji <i>bellum justum</i> dla tworzenia się <i>jus post bellum</i> we współczesnym prawie międzynarodowym	37
1.2. Klasyfikacja sprawiedliwego i trwałego pokoju we współczesnej doktrynie wojny sprawiedliwej	49
1.3. Prawa człowieka a sprawiedliwy pokój w koncepcji <i>jus post bellum</i>	64
2. Kompleksowy charakter adaptacyjny koncepcji <i>jus post bellum</i>	73
2.1. Adaptacja koncepcji <i>jus post bellum</i> do współczesnego prawa konfliktów zbrojnych i w ramach teorii wojny sprawiedliwej	73
2.2. Adaptacja koncepcji <i>jus post bellum</i> do normatywnej struktury globalnego bezpieczeństwa międzynarodowego	87
2.3. Adaptacja <i>jus post bellum</i> do obszarów międzynarodowej reformy prawnej i politycznej	92
3. <i>Jus post bellum</i> jako prawo stabilizacji powojennej XXI wieku	95

Rozdział 2

Współczesne fundamentalne koncepcje doktrynalne <i>jus post bellum</i>	97
1. Wielopłaszczyznowość koncepcji <i>jus post bellum</i> w prawie międzynarodowym	97
2. Podstawowe przesłanki konstrukcji definicji koncepcji <i>jus post bellum</i> w ramach <i>bellum justum</i>	100
2.1. Pojęciowe uwarunkowania definicji <i>jus post bellum</i>	100

2.2. Definiowanie normatywnego charakteru koncepcji doktrynalnej <i>jus post bellum</i> w prawie międzynarodowym	104
3. Reinterpretacja dotychczasowego dualizmu <i>jus ad bellum</i> i <i>jus in bello</i> w doktrynie <i>bellum justum</i> w kierunku tworzenia <i>jus post bellum</i>	115
3.1. Rewizja <i>bellum justum</i> w kierunku doktryny <i>jus post bellum</i>	115
3.2. Doktryna <i>bellum justum</i> a tworzenie przesłanek <i>jus post bellum</i> w ramach głównych kanonów sprawiedliwości tranzycyjnej	118
4. Koncepcje doktrynalne <i>jus post bellum</i> i ich krytyka	122
4.1. Znaczenie koncepcji minimalistycznej oraz maksymalistycznej <i>jus post bellum</i> w badaniach współczesnej doktryny <i>bellum justum</i>	122
4.2. Minimalizm w badaniu koncepcji <i>jus post bellum</i>	124
4.3. Koncepcja doktrynalnej koncepcji pośredniej	130
4.4. Maksymalizm w badaniu koncepcji <i>jus post bellum</i>	136
4.5. Krytyka koncepcji <i>jus post bellum</i>	147
4.6. Pojęcie pokoju we współczesnych koncepcjach etyki wojny i etyki wojskowej	151
4.7. Kompleksowa koncepcja deliberatywnego pokoju <i>jus post bellum</i> w przypadku konfliktów w systemach politycznych Jamesa Bohmana	153
5. Ocena zasadności stworzenia podstaw prawnych <i>jus post bellum</i> w doktrynie prawa międzynarodowego i w teorii wojny sprawiedliwej	167

Część II

Normatywizacja *jus post bellum*

Rozdział 3

Zarys rozwoju koncepcji *jus post bellum*

w perspektywie historycznej	173
1. Percepcja zakończenia wojen w kierunku pokojowej sprawiedliwości transnarodowej epoki starożytności	173
1.1. Poglądy głównych przedstawicieli doktryny wojny sprawiedliwej	173
1.2. Praktyka zawierania pokoju w głównych traktatach epoki starożytności	186
2. Zróżnicowana koncepcja pokojowego zakończenia wojen i podstaw stabilizacji powojennej w doktrynie wojny sprawiedliwej epoki średniowiecza	187
2.1. Prowadzenie wojen i ich zakończenie według głównych przedstawicieli średniowiecznej doktryny wojny sprawiedliwej	187
2.2. Praktyka zawierania traktatów pokojowych epoki średniowiecza	195
3. Od prawa wojny do pokoju wieczystego w doktrynie prawa narodów okresu epoki nowożytnej	196

3.1. Formalne umocowania doktrynalne nowożytnej koncepcji wojny sprawiedliwej	196
3.2. Charakterystyka traktatów pokojowych epoki nowożytnej	215
4. Ustanowienie stabilnego i zrównoważonego pokoju jako najważniejsze wyzwanie prawa konfliktów zbrojnych doby współczesnej	221
4.1. Koncepcje doktrynalne pokojowego współczesnego wielostronnego prawa konfliktów zbrojnych	221
4.2. Najważniejsze traktaty pokojowe doby współczesnej	230
5. Wkład tradycji wojny sprawiedliwej w nowoczesny porządek prawa międzynarodowego	241

Rozdział 4

Budowa podstaw stabilnego i zrównoważonego pokoju

we współczesnym prawie międzynarodowym	244
1. Znaczenie współczesnego międzynarodowego reżimu budowania pokoju dla norm i praktyki międzynarodowej	244
2. Kompleksowy charakter współczesnych porozumień pokojowych	246
2.1. Ewolucja kształtu współczesnych porozumień pokojowych	246
2.2. Współczesne wzory umów prawa pokoju	247
3. Problemy legalizacji porozumień pokojowych	249
4. Gwarancja pokoju światowego we współczesnej wspólnocie międzynarodowej w praktyce Organizacji Narodów Zjednoczonych	250
4.1. Rola ONZ w utrzymaniu i budowie pokoju światowego	250
4.2. Operacje pokojowe w praktyce ONZ	255
4.3. Okupacja wojenna we współczesnym prawie międzynarodowym w perspektywie <i>jus post bellum</i>	271
5. Charakter porozumień pokojowych/umów pokoju w kierunku nowego prawa pokoju w ramach <i>lex pacificatoria</i>	282
5.1. Identyfikacja nowego porządku prawnego	282
5.2. Budowanie pokoju na podstawie <i>lex pacificatoria</i> i <i>jus post bellum</i>	283
5.3. Potencjalne zasady budowania pokoju według koncepcji <i>jus post bellum</i>	284
6. Ocena współczesnych postulatów zakończenia konfliktów zbrojnych i budowy pokoju światowego	287

Rozdział 5

Podstawy prawne *jus post bellum* w prawie międzynarodowym 288 |

1. Sprawiedliwość tranzycyjna podstawą normatywną porządku prawnego <i>jus post bellum</i>	288
--	-----

1.1. Podstawy sprawiedliwości tranzycyjnej i <i>jus post bellum</i>	288
1.2. Koncepcja normatywna sprawiedliwości tranzycyjnej <i>jus post bellum</i> w ramach teorii wojny sprawiedliwej	296
2. Istota koncepcji porządku prawnego <i>jus post bellum</i>	308
2.1. Zakres materialny <i>jus post bellum</i>	308
2.2. Ramy normatywne <i>jus post bellum</i>	309
2.3. Normatywny charakter ram interpretacyjnych <i>jus post bellum</i> w kompleksowej odbudowie powojennej	318
2.4. Stosowanie <i>jus post bellum</i> w międzynarodowych i niemiędzynarodowych konfliktach zbrojnych	342
2.5. Tworzenie rządu po konflikcie według prawa międzynarodowego i <i>jus post bellum</i>	347
3. Dylematy delimitacyjne transnarodowej sprawiedliwości tranzycyjnej jako istoty koncepcji <i>jus post bellum</i> w prawie międzynarodowym	349
3.1. Percepcja <i>jus post bellum</i> w kontekście porządku <i>jus contra bellum</i>	350
3.2. Percepcja <i>jus post bellum</i> w kontekście porządku <i>jus ad bellum</i>	352
3.3. Percepcja <i>jus post bellum</i> w kontekście porządku <i>jus in bello</i>	353
3.4. Percepcja <i>jus post bellum</i> w kontekście porządku <i>jus ex bello</i>	355
3.5. Percepcja <i>jus post bellum</i> w kontekście międzynarodowego prawa karnego	356
4. Zakres obowiązywania <i>jus post bellum</i>	356
4.1. Problem relewantności zakresu temporalnego <i>jus post bellum</i> w ramach sprawiedliwości tranzycyjnej	356
4.2. Zakończenie konfliktów zbrojnych jako początek działania <i>jus post</i> <i>bellum</i> według międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych	360
4.3. Zakończenie działania <i>jus post bellum</i>	369
5. Zasadność tworzenia porządku prawnego <i>jus post bellum</i> w prawie międzynarodowym	370

Rozdział 6

Zasady fundamentalne porządku prawnego <i>jus post bellum</i>	372
1. Istota i charakter prawny zasad <i>jus post bellum</i> jako trzonu głównego nowoczesnego prawa transformacji konfliktów zbrojnych	372
1.1. Główne kryteria konstrukcji zasad sprawiedliwości powojennej	372
1.2. Kategorie percepcji zasad <i>jus post bellum</i> we współczesnej doktrynie wojny sprawiedliwej	374
2. Główne tendencje współczesnej debaty doktrynalnej związanej z konstrukcją zasad porządku prawnego <i>jus post bellum</i>	376
2.1. Koncepcja doktrynalna Michaela Schucka	376
2.2. Koncepcja doktrynalna Briana Orendy	377

2.3. Koncepcja doktrynalna Dietera Flecka	379
3. Zasada pojednania politycznego	381
3.1. Moralna koncepcja politycznego pojednania Colleen Murphy	381
3.2. Negatywny wpływ konfliktu zbrojnego na rządy prawa	383
4. Zasada odbudowy powojennej i kolektywnej odpowiedzialności	391
4.1. Konstrukcja kolektywnej odpowiedzialności w relacji z odpowiedzialnością za ochronę (R2P)	391
4.2. Odpowiedzialność za budowanie lub odbudowę zdolności produkcyjnych	394
4.3. Odpowiedzialność za odbudowę jako ograniczenie sprawiedliwości wojny inicjującej w kontekście zasady dyskryminacji	400
4.4. Przebudowa jako zasada <i>jus post bellum</i>	402
4.5. Wojna i odbudowa	404
4.6. Potencjalne kierunki kompleksowego rozwoju zasady powojennej odbudowy i kolektywnej odpowiedzialności	406
5. Zasada restytucji i rehabilitacji	409
5.1. Przywrócenie, rehabilitacja i <i>status quo ante</i>	409
5.2. Pojęcie restytucji	410
5.3. Główne problemy wynikające z następstw wojny	411
5.4. Podmioty odpowiedzialne za restytucję i rehabilitację	413
5.5. Rachunek reparacji	415
5.6. Reparacje na końcu wojny	417
5.7. Percepcja zasady restytucji i rehabilitacji w przyszłości	419
6. Zasada proporcjonalności	420
6.1. Problem nieokreśloności zasady proporcjonalności	420
6.2. Percepcja proporcjonalności	423
6.3. Pacyfizm i <i>jus post bellum</i>	426
6.4. Koniec wojny	428
7. Znaczenie zasad <i>jus post bellum</i> w rzeczywistości powojennej	430

Część III

Implementacja *jus post bellum*

Rozdział 7

Implikacje koncepcji *jus post bellum* we współczesnym prawie

konfliktów zbrojnych	435
1. Spójność i charakter systemowy międzynarodowego prawa humanitarnego w perspektywie <i>jus post bellum</i>	435
1.1. Definicja oraz typologia współczesnych konfliktów zbrojnych w perspektywie <i>jus post bellum</i>	435

1.2. Dynamiczne zmiany charakteru współczesnych konfliktów zbrojnych	442
1.3. Przedmiot oraz charakter prawny współczesnego <i>bellum justum</i> w kontekście uprawnienia do wojny – <i>jus belli</i>	443
1.4. Znaczenie zasad ogólnych międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych w formułowaniu potencjalnych zasad <i>jus post bellum</i>	444
2. Konceptualizacja wzajemnych relacji funkcjonujących pomiędzy <i>jus ad bellum</i> oraz <i>jus in bello</i> a postulaty zakończenia konfliktu zbrojnego i budowy pokoju w ramach <i>jus post bellum</i>	447
3. Rozwój fundamentalnej zasady rozróżnienia pomiędzy <i>jus ad bellum</i> oraz <i>jus in bello</i> w kontekście <i>jus post bellum</i>	461
3.1. Znaczenie głównych aktów porządku prawa międzynarodowego w ewolucji zasady rozróżnienia pomiędzy <i>jus ad bellum</i> oraz <i>jus in bello</i>	461
3.2. Zasada proporcjonalności i doktryna konieczności wojskowej a stosowanie zasady rozróżnienia <i>jus ad bellum</i> i <i>jus in bello</i> w poglądach przedstawicieli doktryny współczesnego prawa konfliktów zbrojnych	463
3.3. Rola i znaczenie orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w ewolucji zasad rozróżnienia, proporcjonalności i konieczności wojskowej w ramach <i>jus ad bellum</i> i <i>jus in bello</i> w kontekście samoobrony	471
3.4. Potencjalne niebezpieczeństwa połączenia <i>jus ad bellum</i> i <i>jus in bello</i> w doktrynie międzynarodowego prawa humanitarnego w perspektywie <i>jus post bellum</i>	476
4. Zasadność implementacji porządku prawnego <i>jus post bellum</i> do współczesnego prawa konfliktów zbrojnych	479

Rozdział 8

Instytucjonalizacja <i>jus post bellum</i> w prawie międzynarodowym	481
1. Zasadność instytucjonalizacji <i>jus post bellum</i> w prawie międzynarodowym	481
1.1. Instytucjonalizacja struktury porządku prawnego <i>jus post bellum</i>	481
1.2. Instytucjonalizacja <i>jus post bellum</i> jako formalna metamorfoza wojny sprawiedliwej	483
1.3. Instytucjonalizacja podejmowanych decyzji związanych z wprowadzaniem pokoju	483
2. Potencjalna transnarodowa legalizacja zakończenia wojny	486
2.1. Główne obszary legalizacji	486
2.2. Konsekwencje legalizacji	489

2.3. Instytucjonalizacja organizacji kłęski powojennej	489
2.4. Znaczenie procesu legalizacji w ramach Komisji Budowania Pokoju ONZ dla koncepcji <i>jus post bellum</i>	492
3. Instytucjonalna organizacja traktatu pokojowego	498
3.1. Instytucjonalny charakter traktatu pokojowego	498
3.2. Skuteczność transparentnego traktatu pokojowego w ramach instytucjonalizacji <i>jus post bellum</i>	499
3.3. Materialne zasady pokoju – instytucjonalny program traktatu pokojowego Immanuela Kanta	501
4. Instytucjonalizacja <i>jus post bellum</i> : prawo do zmiany konstytucji?	502

Rozdział 9

Instrumenty egzekwowania *jus post bellum* w prawie

międzynarodowym	505
1. Egzekwowanie prawa międzynarodowego punktem wyjścia koncepcji <i>jus post bellum</i>	505
1.1. Istota i instrumenty prawne egzekwowania wspólnie pojmowanego prawa międzynarodowego według Tseminga Yanga	505
1.2. Egzekwowanie prawa międzynarodowego w traktatach i porozumieniach pokojowych w kontekście praktyki ONZ	510
2. Potencjalne egzekwowanie pokoju <i>jus post bellum</i> w ramach umów porozumień pokojowych	516
2.1. Formalne zasady egzekwowania pokoju – program procesowy porozumień pokojowych	516
2.2. Egzekwowanie pokoju <i>jus post bellum</i> w ramach potencjalnych porozumień pokojowych	518
3. Zasadność egzekwowania <i>jus post bellum</i> w ramach transparentnych instrumentów regulacyjnych współczesnego prawa międzynarodowego	520

Rozdział 10

Efektywność a przyszłość zgodności instytucjonalnej potencjalnego

porządku prawnego <i>jus post bellum</i> – postulaty <i>de lege ferenda</i>	523
1. Efektywne wykonywanie <i>jus post bellum</i> w przyszłości, postulaty <i>de lege ferenda</i>	523
2. Charakter potencjalnie nowego prawa transformacji konfliktów zbrojnych	524
3. <i>Jus post bellum</i> w kontekście zmieniającej się koncepcji wojny oraz ewolucji międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych	528
4. Nowe prawo w systemie prawa międzynarodowego i w realiach współczesnego świata	532

4.1. Adaptacja porządku prawnego <i>jus post bellum</i> w stosunku do realiów nowoczesnego konfliktu zbrojnego według koncepcji Inger Österdahl	535
5. Efektywność a przyszłość <i>jus post bellum</i> w prawie międzynarodowym	537
Podsumowanie	541
Bibliografia	547
Indeks osobowy	591

Wykaz skrótów

Akty prawne

- KNZ** – Karta Narodów Zjednoczonych (Dz. U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 ze zm.)
- konwencje genewskie** – Konwencje o ochronie ofiar wojny, podpisane w Genewie 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171 ze zm.)
- IV konwencja genewska** – Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny, podpisana w Genewie 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171)
- konwencja wiedeńska** – Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439)
- MPPOP** – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
- I protokół dodatkowy** – I protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych, sporządzony w Genewie 8 czerwca 1977 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175)
- II protokół dodatkowy** – II protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych, sporządzony w Genewie 8 czerwca 1977 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175)
- regulamin haski** – Regulamin dotyczący praw i zwyczajów wojny lądowej – załącznik do IV Konwencji haskiej z 18 października 1907 r. dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej (Dz. U. z 1927 r. Nr 21, poz. 161)

Inne

- ECOSOC** – Rada Gospodarcza i Społeczna ONZ (Economic and Social Council)
- IAC** – międzynarodowy konflikt zbrojny (*international armed conflict*)

ICISS	– Międzynarodowa Komisja ds. Interwencji i Suwerenności Państwa (International Commission on Intervention and State Sovereignty)
IGAD	– Międzyrządowa Organizacja ds. Rozwoju (Intergovernmental Authority on Development)
KPM	– Komisja Prawa Międzynarodowego (International Law Commission)
MKCK	– Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża
MPH	– międzynarodowe prawo humanitarne
MTS	– Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (International Court of Justice)
MTKJ	– Międzynarodowy Trybunał ds. Byłej Jugosławii
NATO	– North Atlantic Treaty Organization
NIAC	– niemiędzynarodowy konflikt zbrojny (<i>non-international armed conflict</i>)
OBWE	– Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPA	– Organizacja Państw Arabskich
PBC	– Komisja Budowania Pokoju (Peace Building Commission)
R2P	– <i>responsibility to protect</i> (odpowiedzialność za ochronę)
RB ONZ	– Rada Bezpieczeństwa ONZ
SADC	– Wspólnota Rozwoju Afryki Południowej (Southern African Development Community)
UE	– Unia Europejska
UN	– United Nations
UNESCO	– United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNTAET	– Tymczasowa Administracja ONZ w Timorze Wschodnim (ang. The United Nations Transitional Administration in East Timor)
UNTAES	– Tymczasowa Administracja Narodów Zjednoczonych dla Wschodniej Sławonii, Baranii i Zachodniego Sirmium (ang. The United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium)
UNTAC	– Tymczasowa Administracja Narodów Zjednoczonych dla Kambodży (ang. United Nations Transitional Authority in Cambodia)
UNMIK	– Misja Tymczasowej Administracji ONZ w Kosowie (ang. United Nations Interim Administration Mission in Kosovo)
ZO ONZ	– Zgromadzenie Ogólne ONZ
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

Wstęp

Budowa trwałego, sprawiedliwego i zrównoważonego pokoju po zakończeniu konfliktu zbrojnego konstytuuje podstawy koncepcji *jus post bellum* w prawie międzynarodowym. Stanowi ona naturalne wypełnienie idei wojny w teorii prawa międzynarodowego tworzonej poprzez wieki, aby sprawiedliwy pokój stał się rezultatem wojny sprawiedliwej. Analiza natury i pojęcia tego typu pokoju wskazuje na zdolność do ujednoczenia wszystkich faz konfliktu, w tym zapewnienia prawdziwej równowagi pomiędzy celami i środkami wojennymi prowadzącymi do jego osiągnięcia. Jednakże pokój nie jest jedynie celem wojny, ale zasadą obecną przy wszczęciu i kontynuowaniu działań wojennych we wszystkich odpowiednich fazach wojny. Budowa analizowanego typu pokoju w doktrynie i praktyce współczesnego prawa międzynarodowego, charakteryzująca koncepcję *jus post bellum*, uważana jest za naturalnie możliwą kontynuację, jeśli nie integralną część, teorii wojny sprawiedliwej (*bellum justum*).

Współcześnie funkcjonująca koncepcja wojny sprawiedliwej dowodzi tworzenia się podstaw potencjalnie nowego porządku prawnego *jus post bellum* w prawie międzynarodowym. Świadczą o tym kryteria praw i obowiązków analizowanego porządku powojennego. Wywodzą się one z wymogów i przyczyn prowadzenia wojen oraz głównej kategorii analizowanego typu pokoju: sprawiedliwości transzycyjnej (ang. *transitional justice*)¹. Kategoria niniejsza stanowić będzie przede wszystkim o ocenie samej wojny: czy istotnie była sprawiedliwa? Dopełni także samej teorii wojny sprawiedliwej, zwłaszcza w obecnej perspektywie powrotu do wojen interwencyjnych, w których użycie siły zbrojnej nie jest ściśle usankcjonowane określonym normatywnie porządkiem powojennym. Z tego względu oprócz regulacji wszczęcia wojny i prowadzenia wojny rośnie istotne zainteresowanie uregulowaniem następstw wojny w kontekście wprowadzania pokoju².

¹ L. May, E. Edenberg (red.), *Jus Post Bellum and Transitional Justice*, Cambridge: Cambridge University Press 2013, s. 1–25; D. Zaum, *The Norms and Politics of Exit: Ending Postconflict Transitional Administrations*, „Ethics & International Affairs” 2009, Vol. 23, No. 2, s. 189–208.

² L. Peperkamp, *Jus Post Bellum and the Nature of Peace*, Osterwijk: Wolf Legal Publishers 2017, s. 12–16.

Praktyka międzynarodowa po zakończeniu zimnej wojny wskazuje, że analizowana koncepcja *jus post bellum* w ramach prawa międzynarodowego wydaje się szczególnie zasadna. Współczesne prawo międzynarodowe przechodzi proces transformacji od *jus ad bellum* do *jus contra bellum*³. Znajduje to swoje odzwierciedlenie również w praktyce państwowej wskazującej jednocześnie na granice *jus contra bellum*⁴ w celu rozszerzenia znaczenia takich pojęć jak samoobrona, interwencja humanitarna⁵ czy też wprowadzenie wykonywania pokoju (według *jus post bellum*)⁶. Nieodłącznym elementem w niektórych przypadkach jest percepcja tych pojęć w kontekście znaczeniowym: „tylko” lub „legalnej” przyczyny konfliktu zbrojnego, szeroko rozumianych aspektów użycia czy kontroli sił zbrojnych⁷ oraz wielu innych aspektów współczesnego prawa konfliktów zbrojnych, tak szeroko we współczesnej literaturze prezentowanych⁸. Zagadnienie to wykracza zatem daleko poza granice nie tylko międzynarodowego prawa humanitarnego.

³ E. De Brabandere, *The Concept of Jus Post Bellum in International Law: A Normative Critique* [w:] *Jus Post Bellum. Mapping the Normative Foundations*, C. Stahn, J.S. Easterday, J. Iverson (red.), Oxford: Oxford University Press 2014, s. 124–141; J. Carter, *Just War – or a Just War?*, „The New York Times”, 9.03.2003, s. 13.

⁴ R. Kwiecień, *Od „wojny sprawiedliwej” do „wojny z terroryzmem”. Siła zbrojna i reglamentacja jej używania (ius contra bellum) w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2019, s. 1–272.

⁵ S. Caney, *Interwencja humanitarna a suwerenność państwowa* [w:] *Etyka wojny*, T. Żuradzki, T. Kuniński (red.), Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2009, s. 221; J. Zajadło, *Humanitarna interwencja a prawo humanitarne: obowiązek działania cum diligentia maxima* [w:] M. Lubiszewski, T. Jasudowicz, R. Fordoński (red.), *Wybrane aktualne problemy międzynarodowego prawa humanitarne*, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 2005, s. 66; A. Prandler, *The Concept of „Responsibility to Protect” as an Emerging Norm Versus „Humanitarian Intervention”* [w:] *International Law between Universalism and Fragmentation. Festschrift in Honour of Gerhard Hafner*, I. Buffard, J. Crawford, A. Pellet, S. Wittich (red.), Leiden–Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2008, s. 711–727.

⁶ B. Orend, *Jus Post Bellum: A Just War Theory Perspective* [w:] *Jus Post Bellum. Towards a Law of Transition From Conflict to Peace*, C. Stahn, J.K. Kleffner (red.), The Hague: TMC Asser Press 2008, s. 34.

⁷ J. Kranz (red.), *Świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej. Dylematy prawa i polityki*, Warszawa: Instytut Wydawniczy EuroPrawo 2009; J. Kranz, *Użycie siły zbrojnej – nowe fakty i tendencje*, „Sprawy Międzynarodowe” 2006, nr 3, s. 68–100, oraz J. Kranz, *Wojna, pokój czy uspokajanie? Współczesne dylematy użycia siły zbrojnej*, Fundacja Centrum Stosunków Międzynarodowych: Warszawa 2006; M. Lech, *Legal and strategic aspects of control of armed forces in frames of the complex international security architecture*, „Österreichische Militärische Zeitschrift” 2021, https://www.oemz-online.at/download/attachments/50627908/OeMZ_OO_Lech_202107.pdf [dostęp: 10.01.2023].

⁸ T. Meron, *The Humanization of Humanitarian Law*, „The American Journal of International Law” 2000, Vol. 94, No. 2, s. 239–241; Ch. Tomuschat, *Human Rights and International Humanitarian Law*, „The European Journal of International Law” 2010, Vol. 21, No. 1, s. 15–23; S.E. White, *Brave New World: Neurowarfare and the Limits of International Humanitarian Law*, „Cornell International Law Journal” 2008, Vol. 41, No. 1, s. 177–210; A. Szpak, *O wykładni międzynarodowego prawa traktatowego i zwyczajowego (z uwzględnieniem międzynarodowego prawa humanitarne)*, „Ruch

Legalność analizowanych współcześnie konfliktów zbrojnych ustanawia konkretny kanon odpowiedzialności. Kanon ten dotyczy również praw dla państw w dziedzinie sprawiedliwości tranzycyjnej. Wprowadzenie sprawiedliwości po wojnach, w kontekście koncepcji *jus post bellum* w prawie międzynarodowym, wskazuje, że percepcja budowy trwałego, sprawiedliwego i zrównoważonego pokoju nie stanowi jedynie braku wojny (konfliktów zbrojnych). Jest to o wiele bardziej wymagająca sytuacja. Niezbędne staje się stworzenie konkretnych podstaw sprawiedliwości tranzycyjnej, posiadającej swoje pełne usankcjonowanie w zasadach fundamentalnych, postulowanego w ramach porządku prawa międzynarodowego *jus post bellum* poprzez kontynuację teorii wojny sprawiedliwej. Współczesna międzynarodowa praktyka państwowa dowodzi, że dalsza debata na temat sprawiedliwości i moralności działań wojskowych, a konkretnie zasadności użycia siły w społeczności międzynarodowej, będzie już niemożliwa bez ustanowienia usankcjonowanego powojennego porządku prawnego *jus post bellum*⁹.

Zasadne staje się włączenie *jus post bellum* do teorii wojny sprawiedliwej, jednakże jako oddzielnej kategorii prawa międzynarodowego, sankcjonującej konkretnie moment zakończenia konfliktu zbrojnego oraz rzeczywistość powojenną. Istotne, w kontekście tej analizy, miejsce zajmują przede wszystkim różnice istniejące pomiędzy *jus post bellum* w międzynarodowych i niem międzynarodowych

Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2008, t. 70, z. 1, s. 73–86; K. Del Mar, *The Requirement of „Belonging” under International Humanitarian Law*, „The European Journal of International Law” 2010, Vol. 21, No. 1, s. 105–124; J. Kranz, *Die völkerrechtliche Verantwortlichkeit für die Anwendung militärischer Gewalt. Maßstäbe der Zurechenbarkeit*, „Archiv des Völkerrechts” 2010, Band 48, Heft 3, s. 281–337; P. Grzebyk, *Cele osobowe i rzeczowe w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar: Warszawa 2018; K. Lankosz (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Dęblin: Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych 2006; J. Menkes, *Aksjologiczne dylematy prawa humanitarne konfliktów zbrojnych [w:] Dylematy praw człowieka*, T. Gardocka, J. Sobczak, A. Marszałek (red.), Toruń 2009, s. 52–69; J. Menkes, *O ewolucji aksjologicznej podstawy prawa humanitarne konfliktów zbrojnych*, „Studia Prawnicze KUL” 2009, t. 37, nr 1, s. 47–64; J. Menkes, M. Menkes, *...jeszcze o obowiązaniu międzynarodowego prawa humanitarne [w:] Fides et bellum. Księga poświęcona Pamięci Księdza Biskupa, Profesora, Generała śp. Tadeusza Płoskiego*, B. Sitek, T. Jasudowicz, M. Seroka (red.), Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski 2012, t. 1, s. 371–388.

⁹ M. Lech, *Modern jus post bellum – Finding a New Branch of International Justice and Law*, „Polish Review of International and European Law” 2020, Vol. 9, Iss. 2, s. 9–38; M. Lech, *Wojna hybrydowa na Ukrainie w perspektywie jus post bellum – nowego międzynarodowego prawa transformacji konfliktów zbrojnych [w:] Konflikt hybrydowy na Ukrainie – aspekty teoretyczne i praktyczne*, B. Pacek, J.A. Grochocka (red.), Piotrków Trybunalski: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego 2017, s. 56–108; I. Österdahl, E. van Zadel, *What Will Jus Post Bellum Mean? Of New Wine and Old Bottles?*, „Journal of Conflict & Security Law” 2009, Vol. 14, Iss. 2, s. 175–207; J.K. Kleffner, *From Here to There... and the Law in the Middle – introduction [w:] Jus Post Bellum. Towards a Law of Transition from Conflict to Peace*, C. Stahn, J.K. Kleffner (red.), The Hague: TMC Asser Press 2008, s. 1–2.

konfliktach zbrojnych. W przypadku zwłaszcza niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych *jus post bellum* powinno wykazywać szacunek dla władz lokalnych w niektórych obszarach. Dotyczy to rozliczeń pokojowych i kwestii związanych z wdrażaniem pokoju poprzez koordynację działań pokojowych po zakończeniu konfliktu.

Osiągnięcie pokoju, w ramach *jus post bellum*, gwarantującego sprawiedliwość tranzycyjną, powinno wynikać z pokojowych intencji stron wojujących. Umożliwią one zawarcie w pełni stabilnego traktatu pokojowego¹⁰ w świetle nie tylko obowiązującego prawa międzynarodowego. Stanie się to w pełni możliwe jedynie w ramach potencjalnego porządku prawnego *jus post bellum* opartego na własnych zasadach fundamentalnych i instytucjach. W bliskiej perspektywie zakończenia konfliktu zbrojnego nowoczesny, stabilny i zrównoważony traktat pokojowy, ustanowiony na mocy uregulowań *jus post bellum* w ramach współczesnego prawa międzynarodowego, stanie się więc niezwykle zasadny.

W przypadku wojny sprawiedliwej analizowana sytuacja dotyczyć będzie nie tylko obydwu stron konfliktu zbrojnego, lecz także innych uczestników operacji pokojowych¹¹, jakimi staną się na pewno główne organizacje międzynarodowe¹² odpowiedzialne za bezpieczeństwo międzynarodowe¹³ oraz aktorzy

¹⁰ B. Orend, *Jus Post Bellum: A Just War Theory Perspective...*, s. 34; M. Weller, M. Retter, A. Varga (red.), *International Law and Peace Settlements*, Cambridge: Cambridge University Press 2021.

¹¹ L.L. Jubilit, *Towards a New Jus Post Bellum: The United Nations Peacebuilding Commission and the Improvement of Post-Conflict Efforts and Accountability*, „Minnesota Journal of International Law” 2011, Vol. 20, Iss. 1, s. 26–64; M.J. Kelly, *Restoring and Maintaining Order in Complex Peace Operations. The Search for a Legal Framework*, The Hague: Kluwer Law International, s. 26–74; I. Scheers, *Peacekeeping & Jus Post Bellum: Towards a Concept of Rules in Post-Conflict Situations*, „The Central European Journal of International and Security Studies” 2011, Vol. 5, Iss. 3, s. 76–82.

¹² B. Simma, *NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects*, „European Journal of International Law” 1999, Vol. 10, Iss. 1, s. 1–22; M. Lech, *Die NATO Operation auf dem Balkan – eine völkerrechtliche Perspektive [w:] Juristische und philosophische Analyse angewandten Völkerrechts. Eine Case-Study zur Operation Deliberate Force*, P.G. Ertl, M. Lech (red.), Wien: Landesverteidigungsakademie 2013, s. 31–60.

¹³ Charakter współczesnego bezpieczeństwa międzynarodowego i rola głównych organizacji międzynarodowych to bezpieczeństwo zapewniających są szeroko analizowane w nauce prawa międzynarodowego i w nauce o stosunkach międzynarodowych. Stanowi to m.in. przedmiot badań autora niniejszej pracy związanych z przygotowaniem monografii pt. *Law of global international security*. Istotną rolę w powyższej analizie odgrywać będzie na pewno w najbliższej przyszłości ewolucja konkretnych europejskich perspektyw prawa międzynarodowego u początków XXI stulecia. Ewolucja ta stworzy zarys potencjalnie nowych fundamentów normatywnych ładu międzynarodowego. Kluczową rolę odgrywać będzie stałe budowanie pokoju w Europie i na świecie, nie tylko po zakończeniu konfliktów zbrojnych. Szerzej na ten temat: *Internationale Perspektiven im 21. Jahrhundert. Recht, Politik, Gesellschaft*, A. Balthasar, P. Ertl, G. Fleck, M. Lech (red.), Wien: Jan Sramek Verlag KG 2022; H. Charlesworth, *Security, prosperity, and international law [w:] W. Maley, H. Charlesworth, H. White, A. MacIntyre, R. Jeffrey (red.), Australia's security and prosperity: Ideas for 2020*, Canberra: Department of International Relations 2008, s. 8–17; M. Lech, *Perspektywa*

niepaństwowi. Zadaniem uczestników operacji pokojowych powinny zatem stać się operacje przywracania pokoju według analizowanego nowego reżimu prawnego¹⁴. Niezbędna będzie w tym konflikcie przede wszystkim rola obserwatorów organizacji międzynarodowych monitorujących przestrzeganie warunków traktatu pokojowego na mocy *jus post bellum*, a przede wszystkim na mocy obowiązującego prawa międzynarodowego.

Tworzenie prawnych podstaw pokoju w ramach *jus post bellum* opierać się będzie na szczegółowej analizie faktycznej praktyki negocjacji i porozumień pokojowych¹⁵, aby zrozumieć znaczenie wybranych celów prawa międzynarodowego. *Jus post bellum* stanowić będzie nowy dział prawa międzynarodowego, związany z zakończeniem konfliktu zbrojnego, zarządzaniem oraz odbudową po każdego typu konflikcie zbrojnym¹⁶ (nazywany również w doktrynie i w dyskusjach naukowych *jus postum*, jako skrótowa wersja określenia *jus post bellum*). Zagwarantować to może w przyszłości w pełni np. nowoczesna i uniwersalna konwencja międzynarodowa sankcjonująca normy i zasady *jus post bellum* – nowego działu prawa międzynarodowego. Proces tworzenia *jus post bellum* musi legitymizować szczególny rodzaj norm i źródeł prawa oraz zasad uniwersalnych, mając na uwadze różnorodność współczesnych systemów prawnych i jurysdykcji. Współczesne prawo międzynarodowe musi być jednak punktem wyjścia dla tej analizy. Przyszły porządek prawny *jus post bellum* powinien być spójny z teorią wojny sprawiedliwej jako całością, tworząc konkretny zbiór norm według standardów, jakie wyznacza prawo międzynarodowe. Zastosowanie konkretnego zbioru norm powinno odnosić się do współczesnych realiów politycznych i skutecznie ograniczać wiele negatywnych aspektów wojny. Analiza powyższa pozwala więc na prezentację możliwie podstawowych standardów tworzenia przyszłych, potencjalnych ram doktrynalnych i normatywnych nowego porządku prawnego *jus post bellum*.

globalnej architektury bezpieczeństwa międzynarodowego – analiza prawna i instytucjonalna [w:] *Idee, normy i instytucje Kongresu wiedeńskiego – 200 lat później – perspektywa prawnomiędzynarodowa*, J. Menkes, E. Cała-Wacinkiewicz, J. Nowakowska-Małusecka, W. Pęksa, W.S. Staszewski (red.), Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2016, s. 269–283.

¹⁴ S. Sheeran, C. Kent, *Peace-Making, Peace Agreements and Peacekeeping Strategic, Operational and Normative Issues* [w:] *International Law and Peace Settlements*, M. Weller, M. Retter, A. Varga (red.), Cambridge: Cambridge University Press 2021, s. 264–288.

¹⁵ M. Evans, *Balancing Peace, Justice and Sovereignty in Jus Post Bellum: The Case of „Just Occupation”*, „Millennium: Journal of International Studies” 2008, Vol. 36, No. 3, s. 533–544.

¹⁶ Ch. Bell, *Post-conflict Accountability and the Reshaping of Human Rights and Humanitarian Law* [w:] *International Humanitarian Law and International Human Rights Law*, O. Ben-Naftali (red.), New York–Oxford: Oxford University Press 2011, s. 328–370; J. Pattison, *Jus Post Bellum and the Responsibility to Rebuild*, Cambridge: Cambridge University Press 2013, s. 5–29.

Koncepcję *jus post bellum* należy więc uznać za holistyczną koncepcję zapewniającą normatywizm i ramy interpretacyjne dla powojennych procesów transformacji od momentu zakończenia konfliktu zbrojnego do ustanowienia stabilnego pokoju. Porozumienia pokojowe i prawo budowniczych pokoju – *lex pacificatoria* mogą zatem stworzyć paradygmat *jus post bellum*, przedstawiając empiryczne porozumienia pokojowe w celu rozpowszechnienia podstawowych norm i zasad, które staną się esencją koncepcji *jus post bellum*.

Zadaniem *jus post bellum* stanie się więc unormowanie pełnej transformacji konfliktu zbrojnego, od momentu jego zakończenia do ustanowienia trwałego, zrównoważonego i stabilnego pokoju. Zagwarantuje to sprawiedliwość tranzycyjną w ramach istniejącego prawa międzynarodowego w jednolity i wewnętrznie spójny sposób. To dynamiczne podejście do koncepcji *jus post bellum* może promować spójne reakcje pokonfliktowe i podkreślać wzajemne relacje między różnymi strukturami, które mają zastosowanie w sytuacji po konflikcie zbrojnym. Należą do nich głównie sprawiedliwość tranzycyjna, budowanie pokoju, reforma sektorowa, bezpieczeństwo i rozwój. Z pewnością stanowić to będzie w przyszłości jeden z głównych fundamentów nie tylko normatywnych, lecz także strategicznych dla konstrukcji wniosków oraz rekomendacji dla Europy i świata.

Wobec powyższego głównym problemem badawczym podjętym w niniejszej monografii jest budowa trwałego, sprawiedliwego i zrównoważonego pokoju po zakończeniu konfliktu zbrojnego w ramach kompleksowej analizy normatywnej potencjalnego porządku prawnego *jus post bellum* w prawie międzynarodowym. Akceptowalna powszechnie w prawie międzynarodowym teoria sprawiedliwości, cechująca analizowany porządek prawny *jus post bellum*, będzie miała więc za zadanie zakreślić szerokie fundamenty normatywne, wynikające z tradycji wojny sprawiedliwej. Stanie się to możliwe poprzez pełną konceptualizację *jus post bellum* z punktu widzenia nie tylko obowiązującego MPH.

Współcześnie koncepcję normatywną *jus post bellum* należy uznać jedynie za porządek prawny *lex ferenda*. To przyszłe prawo jest oparte na konkretnych twierdzeniach i hipotezach, że może stać się prawem obowiązującym *lex lata*. Ponadto analiza głównych przesłanek *jus post bellum* wskazuje, że po pierwsze, *lex* i *jus*, prawo i sprawiedliwość, nie stanowią tego samego pojęcia. Sprawiedliwość stanowi swoistą wytyczną dla prawa (*lex*) przed jego uchwaleniem w postaci wyroków czy kar. Jednocześnie sprawiedliwość (*jus*) jest efektem prawa. Po drugie, szukanie szeroko pojętej sprawiedliwości *post bellum* wymaga głębokich przemyśleń, począwszy od pierwszych przyczyn i nowych naczelných zasad, a także badań empirycznych z punktu widzenia porządku prawa międzynarodowego i zasad moralnych wojny sprawiedliwej. Powyższy proces dedukcji oznacza w istocie niezwykle szeroką analizę filozofii sprawiedliwości i prawa.

Analiza współczesnej doktryny i praktyki prowadzenia działań wojennych dowodzi, że internacjoniści zbliżają się bardziej do postrzegania każdej z ww. przesłanek jako autonomicznych zasad zachowania połączonych z maksymalizacją godności ludzkiej¹⁷. W tym kontekście sama teoria normatywna *jus post bellum* zarysowuje się jako zbyt ograniczona, mając na uwadze ramy dotyczące prowadzenia wojny i sytuację po konflikcie zbrojnym. Istota i charakter normatywny nowego prawa transformacji oparte będą zatem na w pełni uzasadnionych zasadach moralnych¹⁸. Ocena powyższa pozwoli następnie na stworzenie nowej koncepcji normatywnej *jus post bellum*, dotyczącej transformacji społeczno-politycznej w celu budowy trwałego, zrównoważonego i sprawiedliwego pokoju.

Współczesna koncepcja *jus post bellum* jest przedmiotem badań nie tylko prawa międzynarodowego, lecz także wielu innych dyscyplin naukowych, takich jak socjologia, nauka o stosunkach międzynarodowych, a przede wszystkim filozofia polityczna¹⁹. Zajmuje znaczącą przestrzeń w filozoficznym studium teorii wojny sprawiedliwej (*bellum justum*). Posiada w niej najbardziej tradycyjne i systemowe uzasadnienie, stanowiąc określoną formułę interpretacyjną dotyczącą zasad i reguł stosowanych do rekonstrukcji powojennych i sprawiedliwości powojennej po konflikcie zbrojnym. Z tego względu istotne miejsce w podjętych w monografii badaniach zajmują maksymalistyczne i minimalistyczne koncepcje *jus post bellum*. Sam fakt pomyślnego procesu zakończenia konfliktu zbrojnego i rozpoczęcia budowy pokoju powojennego stanowi również jedno z największych wyzwań współczesnej wojny. Akcentowane są problemy moralne, prawne i praktyczne, gdzie obowiązują prawa i normy sprawiedliwości związane z procesem zakończenia wojny i budowania pokoju²⁰. Dlatego też, w kontekście teorii wojny sprawiedliwej, właśnie znaczący nacisk kładzie się na ideę sprawiedliwości po wojnie. Tworzy się zatem nowa przestrzeń wzajemnego oddziaływania pomiędzy bezpieczeństwem a prawem, prawem i polityką oraz pokojem i sprawiedliwością.

Konceptualizacja oraz kryteria oceny jakości nowego prawa transformacji *jus post bellum* wyznaczone więc zostaną przez współczesne prawo międzynarodowe

¹⁷ M. Lech, *Die internationale Verrechtlichung der Menschenrechte im Rahmen der Vereinten Nationen* [w:] *Würde und Rechte des Menschen im internationalen zivil-militärischen Kontext*, M. Lech (red.), Wien: Landesverteidigungsakademie 2013, s. 59–88.

¹⁸ L. May, *International Criminal Law and the Inner Morality of Law* [w:] *The Hart-Fuller Debate in the Twenty-First Century*, P. Cane (red.), Oxford: Hart Publishing Ltd 2010, s. 79–96; L. May, *Hobbes on the Attitudes of Pacifism* [w:] *Thomas Hobbes: de la métaphysique à la politique*, M. Bertman, M. Malherbe (red.), Paris: Librairie Philosophique J. Vrin 1989, s. 129–140.

¹⁹ B. Orend, *Jus Post Bellum*, „Journal of Social Philosophy” 2000, Vol. 31, No. 1, s. 117–137.

²⁰ P. Hilpold, *Jus Post Bellum and the Responsibility to Rebuild*, <http://ssrn.com/abstract=2443272> [dostęp: 17.12.2020]; E. De Brabandere, *The Responsibility for Post-Conflict Reforms: A Critical Assessment of Jus Post Bellum as a Legal Concept*, „Vanderbilt Journal of Transnational Law” 2010, Vol. 43, No. 1, s. 126–132.

oraz wymiar sprawiedliwości. Dowodzi tego analiza zasad prawnych i moralnych, aby w oczywisty sposób stało się możliwe zakończenie wojny i doprowadzenie do pokoju. Proces ten umożliwi następnie ustanowienie precyzyjnych ram teoretycznoprawnych dotyczących porządku prawnego *jus post bellum* w prawie międzynarodowym. Normy moralne będą musiały znaleźć jednak swoje pełne uzasadnienie w prawie międzynarodowym. Tak skonstruowany przyszły porządek prawny mógłby być w pełni implementowany po zakończeniu każdego konfliktu zbrojnego i umożliwić budowę trwałego, zrównoważonego i sprawiedliwego pokoju.

Główną tezę badawczą monografii stanowi zatem twierdzenie, że koncepcja *jus post bellum* nie jest jedynie koncepcją politologiczną czy filozoficzną, ale jej elementy są odnajdywane w nauce prawa międzynarodowego oraz rozwijane w kierunku stworzenia nowego działu prawa międzynarodowego.

Przyszłe *jus post bellum* będzie składać się nie tylko z przepisów i norm uregulowanych przez prawo międzynarodowe, lecz będzie także rozwijać nowe praktyki normatywne, które nie będą należeć do aktorów państwowych czy też organizacji międzynarodowych. W ten sposób będzie wypełniać luki obecne w prawie międzynarodowym i praktyce budowania pokoju po zakończeniu konfliktu. Luki istniejące w doktrynie współczesnego prawa międzynarodowego utrudniają, niestety, określenie konkretnego stanu normatywnego okresu powojennego.

Stan normatywny *post bellum*, istniejący po zakończeniu konfliktu zbrojnego, dotyczy głównie określonego okresu czasu związanego z pełną transformacją od momentu zakończenia wojny do stanu pokoju na bardziej stabilnych warunkach. Okres czasu po formalnym zakończeniu działań wojennych charakteryzuje się bowiem pełną destabilizacją polityczną i konsekwencjami, przede wszystkim prawnymi, które stanowią poważne wyzwanie dla uczestników konfliktu zbrojnego. Sam pokój bowiem jest więcej niż jedynie stanem powojennym w ramach rzeczywistości powojennej. Jego koncepcja jest inna od klasycznego pojmowania pokoju, a także i pojęcia wojny w ścisłym tego słowa znaczeniu. Rzeczywistość powojenna zawiera bowiem zarówno elementy wojny, jak i pokoju. Dlatego też zagadnienia regulacyjne wojny prowadzą koncepcyjnie do porządku prawnego *jus generis*, brakującego elementu doktryny wojny sprawiedliwej. Ta właśnie dwuznaczność istniejąca pomiędzy wojną a pokojem w sytuacji powojennej jest specyficzna.

W kontekście rozważań *stricte* normatywnych istotne znaczenie przy niniejszej analizie zajmuje aspekt czasowy *jus post bellum*²¹. Odnosi się on również do

²¹ C. Phillipson, *Termination of War and Treaties of Peace*, New York: E.P. Dutton & Company 1916, s. 24–89; D. Rodin, *Two Emerging Issues of Jus Post Bellum: War Termination and the Liability of Soldiers for Crimes of Aggression* [w:] *Jus Post Bellum: Towards a Law of Transition from Conflict to Peace*, C. Stahn, J.K. Kleffner (red.), The Hague: TMC Asser Press 2008, s. 53–75.

wskaźników dotyczących końca współczesnych konfliktów, strategii wyjścia i instytucjonalnych odpowiedzi na rozwój konfliktu po osiągnięciu trwałego pokoju. Wymiar czasowy *jus post bellum* dotyczy konkretnej sytuacji: gdzie i jak zarysować linię podziału pomiędzy *jus post bellum* a prawem pokoju. Istnieje więc potrzeba podejścia funkcjonalnego, które pozwala na czasowe pokrywanie się z innymi obszarami prawa. Podejście powyższe utrwaliłoby podział prawa międzynarodowego publicznego na prawo konfliktu zbrojnego i prawo pokoju, w którym *jus post bellum*, ze względu na swoją naturę, wykraczałoby poza ten podział.

Analiza normatywna koncepcji *jus post bellum* z punktu widzenia prawa międzynarodowego wskazuje z jednej strony na jej dwa tradycyjne wymiary normatywne: ogólne prawo wojny (*jus bellum/jus belli*)²² oraz prawo pokoju (*jus pacis*). Z drugiej strony, w kontekście *jus bellum*, istnieje aspekt legalnego początku wojny: pytania o przyczyny wojny, wywodzące się z porządku prawnego *jus ad bellum*, oraz aspekt dopuszczalności samej wojny, w kontekście limitu prawa *jus in bello*²³. Wspomniana rozstrzygająca dychotomia prawa wojny funkcjonowała w klasycznym prawie międzynarodowym aż do I wojny światowej.

W ramach teorii wojny sprawiedliwej wojna była normatywnie usprawiedliwiona. Dowodzi tego kompleksowa analiza ewolucji tradycji wojny sprawiedliwej (ang. *just war tradition*) poprzez stulecia, dowodząca jednocześnie tworzenia się głównych ram normatywnych oraz zasad nowego działu prawa międzynarodowego *jus post bellum*. Zasady te już od wieków celowały w zabezpieczeniu i usankcjonowaniu sprawiedliwego i trwałego pokoju pod koniec wojny czy też konfliktu zbrojnego. Wielowiekowa dyskusja na temat tych zasad w tradycji wojny sprawiedliwej stanowiła standard przez ostatnie tysiące lat, jakkolwiek same zasady *jus post bellum* (*sensu stricto* tak nieokreślone) nie do końca już odpowiadały zasadom głównych porządków prawnych *jus ad bellum* czy *jus in bello*. Poprzez wieki dążono również do pełnej inkorporacji tych zasad, lub – jak często jest to określane w doktrynie – kategorii wojny sprawiedliwej, by wprowadzić je do istniejących już relacji pomiędzy *jus ad bellum* oraz *jus in bello*²⁴.

²² W polskiej literaturze prawa międzynarodowego publicznego tradycyjnie ogólne prawo wojny jest określane jako *jus bellum/jus belli*, a następnie jest dzielone na *jus ad bellum* oraz *jus in bello*. Inaczej jest określane w głównym dziele Hugo Grocjusza (w relacji z prawem pokoju): *De iure belli ac pacis* z 1625 r.; zob. C. Mik, *Kongres wiedeński a współczesne koncepcje ius post bellum* [w:] *Idee, normy i instytucje Kongresu wiedeńskiego – 200 lat później – perspektywa prawnomiędzynarodowa*, J. Menkes, E. Cała-Wacinkiewicz, J. Nowakowska-Małusecka, W. Pęksa, W.S. Staszewski (red.), Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2016, s. 215.

²³ H. Lauterpacht, *The Limits of the Operation of the Law of War*, „The British Yearbook of International Law” 1953, Vol. 30, s. 206–212.

²⁴ B. Orend, *Jus Post Bellum: A Just War Theory Perspective...*, s. 34; J. Pattison, *Jus Post Bellum...*, s. 5–29; M. Evans, *Balancing Peace, Justice and Sovereignty...*, s. 533–544.

Specjaliści prawa międzynarodowego identycznie używali fraz: *jus ad bellum* i *jus in bello*, by opisać prawo dotyczące użycia siły²⁵. Współcześnie istnieją ważne powiązania pomiędzy ideą *jus post bellum* a uciekaniem się do używania siły. Zasadny staje się zatem pogląd, że *jus post bellum* podkreślać będzie istniejące ograniczenia podziału *jus ad bellum* – *jus in bello*. Koncepcja *jus post bellum* będzie najlepiej służyć, jeśli opracowana będzie poza ograniczeniami konwencjonalnego rozróżnienia *jus ad bellum* – *jus in bello*. W tym sensie *jus post bellum* daje możliwość zarówno prawidłowego przewyciężenia istniejącego podziału pomiędzy *jus ad bellum* i *jus in bello*. Jednakże aktualne planowanie na rzecz pokoju powinno znaleźć się przed rozpoczęciem działań wojennych (*ante bellum*) i w tym sensie być częścią *jus ad bellum*.

Konieczna staje się więc pełna rewizja klasycznego rozróżnienia, która podporządkuje *jus in bello* rozważaniom *jus ad bellum*. Ta zasada rozdziału przewiduje, że MPH wiąże wszystkie wojujące strony, niezależnie od tego, kto jest agresorem. Różnica ta została jednak zakwestionowana w ostatnich latach, celując w kierunku połączenia tych dwóch podmiotów prawnych. Z drugiej strony klasyczna dychotomia *jus ad bellum* i *jus in bello*²⁶ została już częściowo obalona przez system tworzenia nowego prawa powojennego. Wynika to głównie z faktu, że współczesne społeczeństwa powojenne potrzebują konkretnej pomocy w kierunku uniknięcia konfliktu i chaosu w ramach nowych uregulowań normatywnych.

Koncepcja normatywna porządku prawnego *jus post bellum* w prawie międzynarodowym będzie posiadać charakter nowoczesnego prawa transformacji w ramach współczesnej teorii wojny sprawiedliwej. Istotę tego ujęcia dogmatycznego stanowi więc kompleksowość percepcji nowego fenomenu prawa międzynarodowego charakteryzująca się wielopłaszczyznowością oraz współwystępowaniem analizowanych porządków prawnych. Wpisuje się to zatem w kontekst współczesnej analizy doktrynalnej nie tylko porządków prawnych *jus ad bellum* oraz *jus in bello*, lecz także głównej podstawy normatywnej *jus post bellum*. Prezentacja idei zapewnienia trwałego pokoju kosmopolitycznego²⁷ w kontekście *jus post*

²⁵ I. Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*, New York–London: Oxford University Press 1963; A. Chayes, *Chapter VII½: Is Jus Post Bellum possible?*, „The European Journal of International Law” 2013, Vol. 24, No. 1, s. 291–305; J. Zajadło, *Ius ad bellum, ius ad interventio-nem, czyli historia humanitarnej interwencji* [w:] *Studia Grotiana*, Gdańsk: Arche 2004, s. 190–198; G. Scelle, *Jus in bello, jus ad bellum* [w:] *Varia Juris Gentium. Questions de droit international. Liber amicorum offert à Jean Pierre Adrien François à l’occasion de son soixante-dixième anniversaire*, Leiden: A.W. Sijthoff 1959, s. 292; R. Giladi, *The Jus Ad Bellum/Jus In Bello. Distinction and the Law of Occupation*, „Israel Law Review” 2008, Vol. 41, No. 1–2, s. 246–247.

²⁶ A. Peretiatkowicz, *Wojna a idea prawa*, Poznań 1918; R. Bierzanek, *Wojna a prawo międzyna-rodowe*, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej 1982.

²⁷ Bardzo precyzyjnie prezentuje triadę *jus ad bellum* – *jus in bello* – *jus post bellum* Cécile Fa-bre, profesor Uniwersytetu w Oxfordzie, w ramach założeń do kształtowania się trwałego pokoju

bellum staje się w pełni zasadna. Dowodzi ona o formułowaniu się postulatów oraz podstaw prawnych do ustanowienia nowego porządku prawnego zmierzającego ku unormowaniu podstaw stabilnego pokoju od momentu zakończenia konfliktu zbrojnego. W tym przypadku łamanie zasad *jus post bellum* będzie miało o wiele większe konsekwencje niż systemy prawne *jus ad bellum* i *jus in bello* lub analizowane we współczesnej doktrynie MPH: *jus pacis*, *jus contra bellum*, *jus ex bello*, a nawet międzynarodowe prawo karne. Zatem współczesne *jus postum* nie może być postrzegane jedynie jako *addendum* do *jus ad bellum* i *jus in bello*.

Analiza prawna w kontekście *jus ad bellum* – *jus in bello* – *jus post bellum* poprzez pryzmat wzajemnych współzależności charakteryzujących współczesne konflikty zbrojne zbliża zatem do znalezienia wiarygodnej odpowiedzi na pytanie o główne przyczyny postępowania państw i innych podmiotów w konflikcie zbrojnym oraz po jego zakończeniu. Jedną z głównych przyczyn konfliktów zbrojnych staje się złożona świadomość państw w percepcji współczesnego świata. Stanowi to często główną przyczynę konfliktów zbrojnych i wielu nieporozumień międzynarodowych. Wpływa to często bardzo negatywnie na współczesne bezpieczeństwo międzynarodowe. Nieuniknione staje się zatem pełne usankcjonowanie normatywnie powojennego porządku prawnego *jus post bellum*.

Analiza normatywna koncepcji *jus post bellum* w prawie międzynarodowym wskazuje również na dwie istotne perspektywy badawcze. Pierwszą stanowi współczesna ocena norm jakościowych, zaś drugą – ich współistnienie wraz z obowiązującym MPH i kilkoma systemami prawnymi. Analiza powyższych perspektyw wskazuje na możliwości stworzenia specyficznej typologii konkretnej normy *leges speciales* porządku prawnego *jus post bellum* z wiążącymi normami *jus cogens* i skutecznymi prawnymi zobowiązaniami *erga omnes*. Z tego też powodu zasadne staje się stworzenie porządku prawnego o charakterze *self-contained*,

kosmopolitycznego. Jej zdaniem pokój kosmopolityczny stanowić będzie nowy paradygmat ładu światowego, w którym nowoczesne prawo międzynarodowe, zawierające prawo stabilnego pokoju powojennego, będące elementem *jus post bellum*, będzie stanowić również o nowoczesnym *lex pacificatoria*. W połączeniu z transparentnymi stosunkami międzynarodowymi pomiędzy państwami będą stanowiły całość, co głównie będzie stanowić o trwałym bezpieczeństwie międzynarodowym; zob. C. Fabre, *Cosmopolitan Peace*, Oxford: Oxford University Press 2016, s. 34 oraz C. Fabre, *Cosmopolitan War*, Oxford: Oxford University Press 2014, s. 15–99. W podobnym tonie prezentuje swoje argumenty Brian Orend, profesor Uniwersytetu w Waterloo, twórca nowoczesnego terminu *jus post bellum*; zob. B. Orend, *Terminating Wars and Establishing Global Governance*, „The Canadian Journal of Law & Jurisprudence” 1999, Vol. 12, Iss. 2, s. 253. Autor niniejszej pracy również skłania się do podtrzymania tego kierunku wyводу, prezentując swoje tezy w szerszym kontekście interpretacyjnym zagadnienia w dwóch monografiach swojego autorstwa: *An Academic Perspective of International Law and International Relations as a New Interdisciplinary Scholarship. Selected Issues*, Wien: Landesverteidigungsakademie 2013, oraz *Ochrona prawna społeczności międzynarodowej wobec zagrożenia terroryzmem. Studium międzynarodowego prawa antyterrorystycznego*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2014.

posiadającego zespół norm *leges speciales*, kompletnie niezależnego od *jus ad bellum* oraz *jus in bello*, a także tradycyjnego ujęcia *jus pacis*.

Metody badawcze wykorzystane w niniejszej analizie są zróżnicowane, zgodnie z założeniami heteronomii metodologicznej²⁸. Należą do nich: metoda dogmatyczna, ale przede wszystkim systemowa i funkcjonalna, prowadząca do syntezy. Badania były prowadzone na poziomie ogólnego prawa międzynarodowego, MPH, prawa porównawczego i prawa kolizyjnego. W monografii podjęto również rozważania teoretycznoprawne²⁹. Zastosowanie metod prawno-porównawczych pozwoliło na wykorzystanie uniwersalizmu nauki prawa międzynarodowego w kontekście teorii wojny sprawiedliwej oraz integralności nowego prawa transformacji *jus post bellum*. Szczególnie prawo w ujęciu funkcjonalnym jest postrzegane jako zjawisko wieloaspektowe, na różne sposoby powiązane z innymi zjawiskami społecznymi. Metoda ta pozwala na prowadzenie badań, koncentrując się przede wszystkim na skutkach – co w przypadku *jus post bellum* jest najistotniejsze – jakie to prawo wywołuje z punktu widzenia przypisanych mu funkcji. Metoda funkcjonalna jest typowa dla orientacji racjonalistycznych w prawnoznawstwie, odnoszących prawo do postępowania podmiotów, co w kontekście międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych oraz teorii wojny sprawiedliwej zajmuje miejsce fundamentalne. Dlatego przy konstrukcji nowego porządku prawnego *jus post bellum* istotne jest dążenie do ustalenia roli, jaką prawo odgrywa jako element składowy większej całości we współczesnych badaniach MPH oraz teorii wojny sprawiedliwej.

Celem niniejszego opracowania jest stworzenie wewnątrznie spójnej koncepcji *jus post bellum* jako pilnie potrzebnego i wyłaniającego się nowego międzynarodowego porządku prawnego. Koncepcja niniejsza będzie oparta na konkretnych sześciu przesłankach normatywnych kształtujących podstawy przyszłej definicji koncepcji *jus post bellum* w prawie międzynarodowym.

Pierwszą, zasadniczą przesłankę normatywną stanowi powiązanie koncepcji *jus post bellum* z określonymi paradygmatami normatywnymi. Drugą przesłankę

²⁸ J. Stelmach, B. Brożek, *Metody prawnicze*, Kraków 2006, s. 13.

²⁹ Jak słusznie zauważa Dorota Pyć – co w analizowanym interpretacyjnym kontekście normatywnym *jus post bellum* ma istotne znaczenie – tworzenie każdej dziedziny prawa musi być oparte na właściwie dobranym zakresie kompetencji do kontroli przestrzegania wypracowanych przez społeczność międzynarodową rozwiązań prawnych oraz wprowadzeniu instrumentów monitoringu. Ta konstatacja w sposób szczególny odnosi się do przyszłego charakteru normatywnego nowego porządku prawnego *jus post bellum*. Stanowić to powinno cel ku poprawie efektywności przyjmowanych rozwiązań i wykonywania tego prawa w myśl zgodności postępowania państw. Stanie się to osią w procesie osiągania międzynarodowej zgodności prawnej, przez pryzmat której można badać skomplikowane i wielopłaszczyznowe zależności: od współtworzenia norm, ich implementacji, wykonywania przez poszczególne państwa, włączając procedury kontroli; zob. D. Pyć, *Prawo Oceanu Światowego. Res usus publicum*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2011, s. 18.

stanowi charakter koncepcji *jus post bellum* w różnych dyscyplinach naukowych. Istotne jest zbadanie jej pod kątem łączenia jej z przyczynami konfliktów zbrojnych, strategiami i krytyką budowania pokoju. Ważne w tym zakresie będzie rozróżnienie definicji konfliktu zbrojnego i pokoju. Trzecia przesłanka to udowodnienie różnych znaczeń prawnych i składników koncepcji *jus post bellum*, w tym jej implikacji dla współczesnej polityki i praktyki, zwłaszcza pod kątem związku z *jus ad bellum* i *jus in bello*. Czwarta przesłanka normatywna określa dylematy związane z zakończeniem konfliktu, w tym rozróżnienie między konfliktem i po zakończeniu konfliktu (tj. wskaźnikami zakończenia), strategie „wyjścia” oraz związek z trwałym pokojem. Piąta przesłanka dotyczy kształtu zasad w kluczowych obszarach dotyczących trwałości odpornych i pokojowych społeczeństw po zakończeniu konfliktu. Szósta przesłanka dotyczy funkcji, potrzeby i możliwości rozwoju badań nad koncepcją *jus post bellum*.

Udowodnienie powyższych przesłanek normatywnych znajduje swoje pełne odzwierciedlenie w strukturze rozważań merytorycznych zawartych w monografii. Dowodzą one w pełni o kierunku i formie tworzenia się nowego działu prawa międzynarodowego. Idea budowy trwałego, zrównoważonego, i sprawiedliwego pokoju stanowi fundament koncepcji nowego porządku prawnego *jus post bellum* w prawie międzynarodowym o charakterze prawa *in transitu*. Proces ten postrzegany jest jako pełna transformacja od momentu zakończenia konfliktu zbrojnego do fazy rekonstrukcji po konflikcie zbrojnym w myśl sprawiedliwości tranzycyjnej.

Analiza głównych przesłanek normatywnych wskazuje również na trzy trendy rozwojowe nowego porządku prawnego *jus post bellum* w prawie międzynarodowym.

Po pierwsze, należy przeprowadzić szeroką analizę opartą na ogólnym MPH, uwzględniając wspomniany wyżej kontekst historyczny zakończenia konfliktów zbrojnych i budowy podstaw pokoju w doktrynie i praktyce prawa międzynarodowego. Pozwoli to następnie przeprowadzić analizę prawnoporównawczą we współczesnym prawie konfliktów zbrojnych, zgodnie z duchem filozofii stanowienia prawa, mając na uwadze złożoność specyfiki ich zakończenia. W tym kontekście budowa podstaw zrównoważonego trwałego pokoju w doktrynie i w praktyce współczesnego prawa międzynarodowego staje się możliwa poprzez realizację przesłanek normatywnych koncepcji *jus post bellum*. Zatem przyszły porządek prawny *jus post bellum* i jego zasady fundamentalne będą miały istotny wpływ na perspektywę instytucjonalizacji *jus post bellum* w prawie międzynarodowym.

Po drugie, głównym zadaniem zasadne staje się tutaj rozważenie, czy *jus post bellum* w ramach MPH posiada uzasadnienie w obecnym stanie prawa konfliktów

zbrojnych (ang. *law of armed conflict*), a jeśli tak, to jak odnosi się to przyszłe prawo do ustalonych koncepcji *jus ad bellum*, *jus contra bellum*, *jus in bello* i *jus pacis*. Jest to odrębna koncepcja, z własnymi funkcjami, formą i treścią. Wciąż poszukuje swojej przestrzeni w teorii wojny sprawiedliwej i prawie międzynarodowym. Dlatego właśnie istotną rolę odgrywają nowe debaty na temat wzajemnych relacji istniejących pomiędzy prawem a moralnością, stosowanie określonych norm, standardów i praktyk postępowania po zakończeniu konfliktu.

Po trzecie, istotny będzie zakres nowego prawa w poszukiwaniu przyszłych możliwych normatywnych rozważań jako zasad fundamentalnych, które przyczyniają się do tworzenia koncepcji porządku prawnego *jus post bellum*. Zasadne staje się szerokie pojęciowe rozumienie nowego paradygmatu w ramach MPH *jus post bellum* oraz formalne i materialne ustalenie zestawu możliwych do zastosowania specyficznych norm MPH. Takie normy i zasady mogą regulować zrozumienie koncepcji porządku prawnego *jus post bellum* w związku z zakończeniem bardzo wielu konfliktów zbrojnych w perspektywie średnio- i długoterminowej, międzynarodowych i niem międzynarodowych. Normy i zasady będą miały również zastosowanie przy budowaniu podstaw dla bezpiecznego pokoju, umiarkowanej restytucji, unikania ekstremalnej kary po wojnie i sprawiedliwości zwycięzców, a przede wszystkim zapewnią uczciwy wymiar sprawiedliwości.

Struktura monografii składa się z trzech głównych części: konceptualizacji *jus post bellum*, normatywizacji *jus post bellum* oraz implementacji *jus post bellum*. Monografia kończy się podsumowaniem, będącym syntezą podjętych badań.

Część pierwsza monografii charakteryzuje główne nurty koncepcji *jus post bellum* w prawie międzynarodowym. Dotyczą one kompleksowego charakteru adaptacyjnego nowej koncepcji do współczesnego prawa konfliktów zbrojnych, polityki i innych dziedzin wiedzy. Prezentowana jest istota budowy podstaw pokoju według koncepcji *jus post bellum* poprzez kontekst historyczny oraz pryzmat klasyfikacji sprawiedliwego i trwałego pokoju we współczesnej doktrynie wojny sprawiedliwej. Przedmiot analizy dotyczy głównie sprawiedliwości powojennej i pojednania w społeczeństwach ogarniętych wojną, w perspektywie wprowadzenia *jus post bellum*. Analizowane problemy badawcze oscylują zatem wokół pytań o charakterze porządku prawnego *lex ferenda*.

Esencjonalnie wskazuje się, że koncepcja *jus post bellum* w prawie międzynarodowym powinna składać się z własnych zasad i norm zawartych w innych ramach normatywnych, pochodzących z aktualnych organów prawa międzynarodowego i innych pochodzących z normatywnych ram ciał niepaństwowych. Obejmują one między innymi zobowiązania traktatowe, zwyczajowe prawo międzynarodowe i występujące w odmiennych ramach prawnych, takich jak prawa człowieka, MPH, porozumienia pokojowe, prawo ochrony środowiska, prawo

własności i inne, a zwłaszcza miękkie prawo (ang. *soft law*). Tym samym staje się możliwe stworzenie również nowego prawa „budowniczych pokoju” *lex pacificatoria* jako zintegrowanej całości (ang. *law of peacemakers*). Zasadne staje się więc stworzenie spójnego, jednolitego, formalnego systemu prawnego *jus post bellum*, regulującego wszystkie aspekty transformacji, obejmujące wszystkie możliwe formy interwencji międzynarodowej. Przyjmuje się założenie, że wielobiegowość percepcji aspektów *jus post bellum* będzie potencjalnym porządkiem prawnym, który radykalnie powinien zmienić określone priorytety. Należą do nich: identyfikacja kanonu zasad sprawiedliwości tranzycyjnej, budowanie pokoju lub reforma sektora bezpieczeństwa. Dlatego też podstawa prawna działań międzynarodowych podmiotów *post bellum* jest złożona. Zastosowanie wymiaru złożoności merytorycznych międzynarodowych norm musi zatem obejmować wiele faktów i przepisów prawnych. Wyzwaniem dla tworzenia analizowanych ram normatywnych *jus post bellum* jest zatem ocena międzynarodowych zobowiązań prawnych i charakteru międzynarodowych podmiotów prawnych jako dwóch wymiarów zaangażowania się w transformację *jus post bellum*. Analiza wskazuje, że ramy porządku prawnego *jus post bellum* muszą być zbudowane na odpowiedniej koncepcji relacji między podmiotami międzynarodowymi i krajowymi.

Przedmiot analizy obejmuje również współczesne fundamentalne koncepcje doktrynalne *jus post bellum* oraz ich krytykę we współczesnym prawie międzynarodowym. Na szczególną uwagę zasługują relacje *jus post bellum* z porządkami prawnymi *jus ad bellum* i *jus in bello*, stanowiącymi jej fundamentalną i normatywną podstawę. Zakres analizy obejmuje mechanizmy tworzenia nowoczesnego porządku prawa wojennego w myśl współcześnie obowiązującego prawa międzynarodowego oraz trójstronnego charakteru *jus ad bellum*, *jus in bello* oraz *jus post bellum*. Prezentowana triada opiera się na swoistej aksjologii zasad oraz systemu instytucji, w myśl wymagań obecnie funkcjonujących standardów MPH. Istotne miejsce zajmuje zaprezentowana kompleksowa ocena jakości norm międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. W tym zakresie istotny nacisk jest położony na prezentację współczesnego porządku prawnego oraz podstawowych standardów tworzenia nowego prawa *jus post bellum*. Istotny punkt odniesienia dotyczy wielopłaszczyznowości koncepcji *jus post bellum* w prawie międzynarodowym. Pozwala to na wyodrębnienie podstawowych przesłanek konstrukcji *jus post bellum* w kontekście tworzenia kanonów sprawiedliwości tranzycyjnej w ramach obowiązującego prawa międzynarodowego. To jeden z najważniejszych fundamentów normatywnych charakteryzujących istotę i charakter prawny nowej doktryny *jus post bellum* jako nowego działu prawa międzynarodowego. Ostatnim analizowanym zagadnieniem jest ocena zasadności tworzenia podstaw prawnych *jus post bellum* w teorii wojny sprawiedliwej i w doktrynie prawa międzynarodowego.

Drugą część monografii rozpoczyna perspektywa historyczna zakończenia konfliktów zbrojnych i budowy podstaw pokoju w doktrynie i praktyce prawa międzynarodowego. Historyczne kształtowanie się tradycji wojny sprawiedliwej w prawie międzynarodowym dowodzi mnogości teorii i paradygmatów dotyczących systemowych przyczyn wojen. Wskazuje się na różnorodność regulacji prawnych oraz wytycznych będących swego rodzaju przewodnikami dotyczącymi kierunków prowadzenia działań zbrojnych. Ewolucja doktryny i praktyki prawa konfliktów zbrojnych w dziedzinie budowy pokoju pozwala na stałą ocenę roli suwerennego państwa we współczesnym międzynarodowym porządku prawnym. Na tle periodyzacji dziejów dotyczącej zakończenia konfliktów zbrojnych i budowy podstaw pokoju prezentowana jest praktyka międzynarodowa w tym zakresie: główne traktaty pokojowe kolejnych epok. Najważniejsze z nich odegrały kluczową rolę w tworzeniu nowoczesnego prawa narodów. Omawiane traktaty pokojowe obejmują okres od starożytności do ery obecnej.

Kolejnym prezentowanym zagadnieniem jest budowa podstaw stabilnego i zrównoważonego pokoju we współczesnym prawie międzynarodowym. Podjęmowane jest zagadnienie istoty współczesnego międzynarodowego reżimu budowania pokoju dla norm i praktyki międzynarodowej. Akcentowany jest kompleksowy charakter współczesnych porozumień pokojowych, ich ewolucja oraz współczesne umowy prawa pokoju. Następnie analiza koncentruje się na problemach legalizacji porozumień pokojowych i gwarancji pokoju światowego we współczesnej wspólnotie międzynarodowej w praktyce ONZ. Ewolucja rozważań zmierza do charakterystyki stosowania okupacji wojennej w operacjach pokojowych ONZ i percepcji porozumień pokojowych oraz umów pokoju w kierunku nowego prawa pokoju w ramach *lex pacificatoria*.

Akcentuje się podstawy prawne *jus post bellum* w prawie międzynarodowym, dotyczące normatywnej analizy sprawiedliwości tranzycyjnej. Prezentowane są główne elementy istoty koncepcji *jus post bellum*. Pozwalają one przejść do najważniejszych dylematów delimitacyjnych sprawiedliwości tranzycyjnej oraz potencjalnego zakresu obowiązywania *jus post bellum* jako istoty tej koncepcji w prawie międzynarodowym. Powyższe konstatacje formułują charakter prawny konkretnych zasad fundamentalnych porządku prawnego *jus post bellum*.

Trzecia część monografii zamyka swoistą klamrą rozważania konceptualne i normatywne, charakteryzując potencjalne instrumenty implikacji koncepcji *jus post bellum*, egzekwowania oraz efektywnej przyszłości zgodności instytucjonalnej porządku prawnego *jus post bellum* z prawem międzynarodowym. Analizę rozpoczyna tematyka związana z implikacjami koncepcji *jus post bellum* we współczesnym prawie międzynarodowym. Wyraża się ona w pełnej spójności oraz charakterze systemowym międzynarodowego prawa humanitarnego

w perspektywie *jus post bellum*. Istotne znaczenie odgrywają tutaj dynamiczne zmiany charakteru współczesnych konfliktów zbrojnych. Następnie prezentowana jest konceptualizacja wzajemnych relacji funkcjonujących pomiędzy *jus ad bellum*, *jus in bello* oraz *jus post bellum*. Rozważania zamyka analiza postulatu dotyczącego zasadności implementacji porządku prawnego *jus post bellum* do współczesnego prawa konfliktów zbrojnych.

Analiza implementacji *jus post bellum* w prawie międzynarodowym stanowi swoistą formalną metamorfozę wojny sprawiedliwej w kierunku decyzji związanych z wprowadzaniem pokoju. Istotne znaczenie zajmują tutaj potencjalne obszary i konsekwencje transnarodowej legalizacji zakończenia wojny, jak również instytucjonalna organizacja traktatu pokojowego. Następnie analizowane istota oraz instrumenty egzekwowania prawa międzynarodowego stanowią punkt wyjścia dla koncepcji *jus post bellum*. Szczególną uwagę zwraca się na egzekwowanie prawa międzynarodowego w traktatach i porozumieniach pokojowych w praktyce ONZ.

Ostatnim zagadnieniem części trzeciej jest efektywność i przyszłość zgodności instytucjonalnej porządku prawnego *jus post bellum*. Zwraca się tutaj szczególną uwagę na efektywne wykonywanie *jus post bellum* w przyszłości w kontekście niestabilności nowego prawa w systemie prawa międzynarodowego i w realiach współczesnego świata.

Podsumowanie pracy ma charakter kompleksowych wniosków kontestujących interdyscyplinarną percepcję doktryny *jus post bellum*. Stanowić ona może w pełni potencjalny fundament prawny i strategiczny pełnej sprawiedliwości po zakończeniu wojny sprawiedliwej. Nowy porządek prawny *jus post bellum* w prawie międzynarodowym w dobie globalnej sprawiedliwości okresu przejściowego musi przygotować się do nowych ram prawnych, ale także prawdziwej i realnej sprawiedliwości po zakończeniu walk wojennych³⁰. Prawdziwie fundamentalne pytanie natury interdyscyplinarnej, stanowiące swego rodzaju element prognozy strategicznej, dotyczące koncepcji *jus post bellum*, można sformułować następująco: czy, pomimo różnorodności zróżnicowanych systemów prawnych, reżimów i porządków prawnych, a także biorąc pod uwagę ich wielowymiarowy charakter, może istnieć jedność i powszechność reguł MPH, zwłaszcza w kontekście formułowania nowych normatywnych podstaw *jus post bellum*? Szeroką odpowiedź na to pytanie przyniosą dalsze badania prawne dotyczące *jus post bellum* jako nowego działu prawa międzynarodowego, który powinien być tworzony na poziomie szeroko rozumianej analizy porównawczej i analizy prawa kolizyjnego.

³⁰ United Nations Office on Drugs and Crime, *Promoting health, security and justice. Cutting the threads of drugs, crime and terrorism. 2010 Report*, New York 2010.